

"Arifzade Asım'ın Şiirler Mecmuası "

Hazırlayan

Yard. Doç. Dr. Ziyad Tarık ABDULJABBAR

Önsöz

Divan edebiyatı Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra, ortak islam medeniyeti tesiriyle meydana gelmiş, 13. asır ile 19. asır arasında gelişen edebiyattır.

XVIII. yüzyılda Türk edebiyatında büyük bir gelişme görülmez.

Bu dönemde yetişen şailer üzerinde önceki yüzyıla damgasını Vuran Nedim Naili'nin etkisi görülür.

18, yüzyıl Asım'ın küçük şiir mecmuasından örnek vererek Divan Wedebiyatı araştırmalarına katkı sağlayacağımızı düşünürüz.

Âsım, XVIII. yüzyıl divan şairlerindedir. Rûmeli kadılarından Ârif Efendi'nin oğlu olduğundan Ârifzâde diye tanınmaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Ramiz Tezkiresi ve Tuhfe-i Nâ'îlî'de "Mehmed"¹;

Saadettin Nüzhet'in Türk Şâirleri; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi ve Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisinde "Mahmud"² olarak geçmektedir.

¹ Râmiz, Âdâb-ı Zürefâ, (Hz. Sadık ERDEM), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, s. 206, Nail TUMAN, Tuhfe-i Nâîlî, Milli Kütüphane Yz, B. 611., s.886.

² Sadeddin Nüzhet ERGUN, Türk Şairleri, C.1., s.104 ; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Âsım, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, C.1; s. 176, Türk Dünyası Edebiyatçıları

Âsım'ın öğrenim hayatı ile ilgili kaynaklarda, onun Rûmeli kadılarından Pîrîzâde'nin öğrencisi olduğu, Rûmeli kadılarından Karaferyalı Mahmud Efendi'yle bağılılığı daha güçlü bir hale getirildiği ve devrin önemli âlimlerine bağlandığı bilgileri bulunmaktadır³. Bu da şâirin hayatının belli bir döneminde ilmi disiplinden geçtiğini göstermektedir.

Âsım'ın neşe verici maddelere tutulmuş olması onu şuurlu davranmaktan uzaklaştırmıştır. Âsım; devrindeki siyasî çekişmelerden dolayı devrin büyüklerinin gözünden düşmüş, maddî ve mânevî sıkıntılar içinde 1150 (M.1737) tarihinde vefat etmiştir⁴.

Âsım kaynaklara göre; kabiliyetli, mârifet sahibi, şairlikte usta biridir. Râmiz, Âsım'ın Damad İbrahim Paşa'ya yazılan gazellere nazireleri bulunduğunu söylemektedir⁵. Fakat onun Divânçe'siyle Osmanzâde Tâib (Ö.1724), Seyyid Vehbî (Ö.1736), İzzet Ali Paşa (Ö.1735), Nedîm (Ö.1730) gibi çağdaşı şâirlerin divânlarını karşılaştırdığımızda Râmiz'le aynı sonuçlara ulaşamadık. Râmiz Damad İbrahim Paşa'nın mezar taşındaki; "Rûhun İbrahim Paşa ola şâd" tarihinin Âsım'a ait olduğunu yazar⁶ Âsım'ın tespit edilen tek eseri Divançe'sidir. Divançe'nin Milli Kütüphane Yz.A.6868 ve Yz.A.8562 numaralarda kayıtlı iki nüshası vardır. Bu iki nüsha birbirinden aynen kopya edilmiştir. Divançe'nin Milli Kütüphane Yz.A.6868 numaralı nüshasının özellikleri şöyledir:

Ansiklopedisi, Âsım, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2002, C1., s. 469.

³ Râmiz, **age.**, s.206; Âsım, Divançe, Milli Kütüphane Yz. A. 6858, vr.1a.

⁴ Râmiz, **age.**, s.206; Âsım, **age.**, vr.1a.

⁵ Râmiz, **age.**, s.206.

⁶ Râmiz, **age.**, s.206.

Yaprak:1a-27b

Ölçüler: 220X145-150X105mm

Cilt: Sırtı siyah pandizot, kapakları şemseli, zencirekli yeşil pandizot

kaplı mukavva cilt

Kağıt: İnce sarı kağıt

Yazı: Talik, konu ve söz başları kırmızıdır.

Müstensih: Belli değil.

İstinsah tarihi: Belli değil.

Tevhid manzumesinin bulunmadığı divançe tahmisle başlıyor. Divançe’de 7 tahmis, 1 müseddes, 2 Mesnevi, 15 kıt’a, (5’i tarih), 3 nazm, 4 rübâi, 45 müfred, 49 gazel olmak üzere toplam 133 şiir bulunmaktadır. Divançe’deki tahmisler Nâbî, Nedîm, Resîm-i Burusevî, Rüşdî, Tıflî gibi şâirlerin gazellerine yapılmıştır. Gazellerde aşk ve tabiat konuları ağırlıktadır. Tarih kıtaları Damad İbrahim Paşa, Âişe Kadın, Seyyid İbrahim Ağa ve Sâid Ağanın vefatları, Ali Paşa’nın sadrazam olması hakkında yazılmıştır.

Divançe’de devrin devlet adamları içinde en çok Damad İbrahim Paşa’nın ismi geçmektedir. Divançe’de başka şâirlerde pek rastlamadığımız hanımlarla ilgili kaleme alınmış Tuhfetü’z-zenân isimli bir mesnevi mevcuttur. Mesnevî’de şâir hanımlar hakkındaki düşüncelerini dile getirir. Örneğin :

Şerbeti yaşmagına eyle nigâh

Peçesi öldürür beni her gâh

Topugın dökmede o gîsûlar

Nâz eder rûzgâra her mular

(Âsım Divançesi, vr. 23b)

Âsım Divançe'sine bir bütün olarak baktığımızda toplam 133 şiirde 11 aruz kalıbının kullanıldığını görürüz. Bu aruz kalıplarının Divançe'de kullanım sıklıkları yüzdelik olarak şöyledir:

Mef 'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü fā'ilün %21.80

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün %21.05

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün %12.78

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ilün %10.52

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün %9.02

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün %6.01

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün %2.25

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilün %2.25

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün %0.75

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ül %0.75

Âsım Divançe'sindeki 133 şiirden müseddes, tahmîs, mesnevî ve müfredlerin dışındaki 71 şiirin; 59'u (%89.09) rediflidir. Bunlardan 26'sı tek, 14'ü ikili, 3'ü üçlü olmak üzere 43'ü (%72.88) kelime halinde, 16'sı (%27.11)da ek halinde rediflidir. Redifleri oluşturan kelime ve eklere baktığımızda rediflerin %81.35'i Türkçe, %8.47'si Arapça, %5.08'i Türkçe Arapça, %5.08'i Türkçe-Farsça⁷ asıllı kelime ve eklerden oluşmaktadır. Divançe'de kafiye çeşidi olarak genelde tam kafiye kullanılmıştır.

⁷ Gelmeyip külbe-i ahzânıma cânâne bu şeb Tâb-ı gerdûn beni gark eyledi hicrâne bu şeb; beytinde *bu şeb* Türkçe ve Farsça asıllı kelimelerden yapılmış Türkçe-Farsça redife örnektir.

Âsım, şiirlerinde oldukça sâde bir dil seçmiş, mahalli unsurlara yer vermiş, halk söyleyişlerini şiire katmıştır.

Âsım, kendi dönemindeki ve kendi döneminden önceki şâirlerden etkilenmiştir. Bilhassa Nedim etkisi ve Nedimâne tarz Divançe'de kendini hissettirir. Nedim ile ilgisini Divançe'nin çeşitli yerlerinde şu beyitlerle dile getirir:

Var ' Âsım'ın karâbeti tab'-ı Nedîm ile
Benzer edâsı birbirine bir diyârlıdır

(Âsım Divançesi, vr.14b)

'Âsım Nedîm rûhunu şâd eylemekdesin

Zîrâ ki her sözün anun suyundadır

(Âsım Divançesi, vr.12b)

Âferîn tab'ına teşhîs edemem eş'ârın

'Âsımâ nazm-ı Nedîmâ ile yek-reng midir

(Âsım Divançesi, vr.14b)

Divançe'de bir çok şâirin gazeline nazireler olmakla birlikte özellikle Nedîm'in gazellerine yazılan nazirelerden örnekler gösteriyorum:

Nedîm'de

Biri biriyle müjgân safları gavgâya girmiştir

Nigâh-ı gamze gûyâ sulh için araya girmiştir

(Nedîm Divanı, G.30/1)

Nedîm'de

Biri biriyle müjgân safları gavgâya girmiştir
Nigâh-ı gamze gûyâ sulh için araya girmiştir

(Nedîm Divanı, G.30/1)

şeklindedir.

Yine Nedîm'de

Hayretde koydu hâtır-ı 'uşşâk-ı zülf ü hat

Gösterdi kâr-ı ef'î-i tiryâkı zülf ü hat

(Nedîm Divanı, G.55/1)

matlalı gazel

Âsım'da

Pejmürde etdi hâtır-ı 'uşşâkı zülf ü hat

Kıldı şikeste rişte-i misâkı zülf ü hat

(Âsım Divançesi, vr.17b)

biçimindedir.

Kısacası XVIII. yüzyıl divan şâirlerinden Âsım'ın

şiiirlerinden bazı örnekleri aşağıda vererek Divan Edebiyatı araştırmalarına katkıda bulunacağına yardım edecektir:

Der-Sitâyiş-i Vezîr İbrâhîm Paşa

Kerem bâbında hayrân 'âlem İbrâhîm Pâşâyâ

Mühürdâr olsa şâyân hâtem İbrâhîm Pâşâyâ

N'ola derse sehâda Bermekî el arkası yerde

Kerîmü'ş-şân vezîr-i a'zam İbrâhîm Pâşâyâ

Nedir bunda olan zihn ü zekâ vü tab' ile 'irfân

Nedir bunda olan lutf u nevâziş gıışş olur insân
Hudâ-yı lem-yezel ki hüsn halk etmiş buna ihsân
Kul olur bi'z-zarûrî âdem İbrâhîm Pâşâya

İlâhî tîr-i bahtı dîde-i agyârı kör etsin
Vezâret mesnedinde 'izz ü rif'atle huzûr etsin
Safâ vü zevk ile rûz u şebi dâim mürûr etsin
Hudâ çektirmesin bâr-ı gam İbrâhîm Pâşâya

Zamân-ı devletinde halk u 'âlem eyledi râhat
'Aceb âsâyîş üzre 'asrımız dillerde yok kasvet
O destûrun vücûd-ı pâkini 'Âsım bilip ni'met
Du'â etmek cihâna elzem İbrâhîm Pâşâya

(Âsım Divançesi, vr.7a)

Târîh-i Vefât-ı İbrâhîm Pâşâ

Etdi İbrâhîm Pâşâ çün vefât
Rahmet etsin rûhuna Rabbü'l-'ibâd

Sadr-ı a'zâm olmuş idi sâbıkân
Nice hayret eyledi ol hoş-nihâd

Oldu çok hayra muvaffak dogrusu
Lâzım etmek rûhuna hayr ile yâd

Etmege hâcet ne tatvîl-i suhen
Vasfdan eridir ol 'âlî-nijâd

Fevtine ‘Âsım dedim târîh anın
Rûhun İbrâhîm Pâşâ ola şâd

(H. 1143/ M. 1730)

(Âsım Divançesi, vr.7a-b)

Gazel-i Nedîm Tahmîs-i ‘Âsım Efendi

Duymadın sen sevdiğim çok güft u gûlar var idi
Hakkımızda gâh bular gâh şular var idi
Zîk-i hicrândan sadâ-yı hây hûlar var idi
Sînede evvel ne muhrik ârzûlar var idi
Lebde ser-keş âhlar âteşli hûlar var idi

Âdeme vahşet verirmiş sevdiğim münhâ-yı ‘aşk
Şenlik iken ‘âşıkâne bir zamân bu cây-ı ‘aşk
Kalmış âhsız pek nedendir bu ferah-efzâ-yı ‘aşk
Böyle bî-hâlet degildi gördüğüm sahrâ-yı ‘aşk
Anda Mecnûn bîdler dîvâne cûlar var idi

Meşrebimce yâri bir şûh-ı cihân seyr eyledim
Göz kamaşır bakmaga bir mihrîbân seyr eyledim
Hüsnü pertev saldı san berk-i cihân seyr eyledim
Ben bu gün bir nev-nihâl-i hüsn ü ân seyr eyledim
Tarf-ı ebrûsunda sünbül gibi mûlar var idi

Sana n’oldu kec edâlar bana cânâ eyledin
Pek fedâ-yı cünbiş etdin aklım ifnâ eyledin
Söyle aslın bileyim evza‘-ı bî-câ eyledin
Sen yine bir nev-niyâz ‘âşık mı peydâ eyledin

Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi

Yok neşâtın sana n'oldu böyle kim gam-pûşsun
‘Âsımâveş sen neden bu mertebe medhûşsun
Ayrı mı düşdün gönülden yoksa pek bî-hoşsun
Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ niçin hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft u gûlar var idi

(Âsım Divançesi, vr.3a-b)

GAZEL

Tâbiş-i reng-i şafak ruhsâr-ı al olmuş sana
Merdüm-i çeşm-i dil-i gam-dîde hâl olmuş sana

El-âmân ey ‘işve pek bâlâda pervâz eyledin
Gûyiyâ sipihr-i ‘ankâ perr ü bâl olmuş sana

Rişte-i müjgânım üzre katre-i eşk-i terim
Gûşuna âvîzeye lâyıık leâl olmuş sana

Ey hat-ı nev fitne peydâ eylemişsin duymadık
Şehr içinde güft u gû çok kîl u kâl olmuş sana

Ey sipihr-i evc-i ‘işve atlas-ı gerdûn kabâ
Kehkeşân dahı samânî cübbe şâl olmuş sana

Ârzû-yı vuslat eylerken demiş hem-muhlisim

‘Âsımâ bilmem neden kasd-ı muhâl olmuş sana

(Âsım Divançesi, vr.8b)

GAZEL

Acırdı bana yâr eger yâremi görse

Eylerdi müdâvâ dil-i gam-h âremi görse

Neylerse edip hâlime rahm eylese ol şûh

Sarsa beni sarmalasa bir çâremi görse

Behrâm degil zehresi sad-çâk olurdu

Mirrîh dahı ol gözü mekkâremi görse

Zan eyler idi şâne hemân çâkî-i gamla

Ol zülf-i siyeh bu dil-i sad-pâremi görse

‘Âsım ne kadar olsa da gaddâr bir adam

Hakkâ der idi dil-ber-i meh-pâremi görse

(Âsım Divançesi, vr.22b)

KAYNAKÇA

1-Âsım, Divançe, Milli Kütüphane Yz. A. 6858.

2- Cem, Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 8. Baskı, TDK yayınları, Ankara 2005.

3-ERGUN, Sa‘deddin Nüzhet, Türk Şairleri, C1.

4- KURNAZ, Cemal, Eski Türk Edebiyatı, Bizim Büro yayınları, Ankara 2001.

5-Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâsı (Haz. Sadık ERDEM), Atatürk Kültür 5-Merkezi Yayını, Ankara 1994.

6-Nedîm Dîvanı (Haz. Muhsin Macit), Akçağ Yay., Ankara, 1997.

7-TUMAN, Nâil, Tuhfe-i Nâilî, Milli Kütüphane Yz. B. 611.

8-Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.1, Dergah Yayınları, İstanbul 1977.

9- Örnekleriyle Türkçe Sözlük 1,2,3,4, Eğitim dizisi, M.E.B. yayınları Baskı yılı 1995.

10-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2002.